

Göncz László

Az 1956-os forradalom fontos helyi szereplője volt

A tornyiszentmiklósi Hutman László visszaemlékezése a második világháború időszakára és 1956-ra

Tornyiszentmiklós – falu a határon

Tornyiszentmiklós település a 20. század harmincas éveiben két, korábban önálló falu, Kerkaszentmiklós és Lendvaújfalu egyesítésével jött létre. Gyönyörű panorámáját a nyugat-pannon dombos vidék síkságba szelődése formálja. A déli és keleti irányból közlekedő már távolról gyönyörködhet a környéket „uraló” dombra barokk stílusban épített Szent Miklós római katolikus templom látványában, amelynek a belseje is figyelemre méltó.

Bő egy évvel Szlovénia önállósulása után, 1992. augusztus 21-én, az országhatár zalai szakaszán Tornyiszentmiklósnál nyitották meg a második, állandó jelleggel működő magyar-szlovén határátkelőt. A környék népességének mozgástere és szabadságérzete szempontjából rendkívül fontos szerepe volt a létesítménynek, amellelt szimbolikus jelentősége is említésre méltó gesztusnak számított, hiszen egyértelműen tükrözte Magyarország és az egykori Jugoszláviából kivált Szlovénia új alapokra helyezett jószomszédi és baráti kapcsolatát.

A rendszerváltás utáni euforikus időszakban fontos volt minden jellegű „nyitás” és együttműködés, ami az egypártrendszer kötelékeitől megszabadult térség demokratikus folyamatait testesítette meg és erősítette.

A történelmi zalai közegben különös jelentősége volt az új Tornyiszentmiklós-Pince határátkelő megnyitásának. A múlt század nyolcvanas éveire már kialakulhatott az együttműködés a magyar-jugoszláv konfliktus éveiben hermetikusan elzárt határ menti, magyarok lakta települések között, amit az új határátkelő tovább könnyített és előremozdított. Emellelt a jugoszláv érában kialakult Muravidék – régió kereste a kibontakozás és az együttműködés lehetőségét a szomszédos magyarországi megyékkel és önkormányzatokkal, aminél a közvetlen kapcsolattartás alapfeltételnek számított.

Utána teltek-múltak az évek. A magyar-szlovén határszakaszon megnyitott határátkelő funkciója a rendszerváltás után mintegy másfél évtizedig volt fontos. Utána – a két országnak az Európai Unióhoz való egyidejű csatlakozását követően – majd még inkább az ún. schengeni szabályok kiterjesztése után, ami az országok közötti határvonalat

Hutman László az 1950-es években

nagymértékben légiesítette, a határátkelők szerepe és feladatköre gyakorlatilag megszűnt. Ma csak a szlovéniai, pincei oldalon üresen maradt határőr-laktanya emlékezteti a környező települések lakosait és az arra utazót a múlt század utolsó éveinek jellegére, eseményeire.

Az idősebb nemzedékhez tartozóknak bőségesen akad élménye a huszadik század határokkal szabdaltsági időszakáról, a megannyi gyötrellemmel és sorscsapással járó emberi sorsról, az államhatárokhöz „szükségszerűen” kapcsolódó határsértésekről, a határőrök szigorjáról és az ún. csempészet-ről, valamint az elszakított családtagok várvárt találkozásairól, és nem utolsósorban az ún. „bevásárló” szomszédolásról.

A magyar-szlovén-horvát hármastartomány környékéhez tartozó falvak múltjára, az ott élő emberek életére a 20. század politikai változásai erőteljesen kihatottak. Nagyon nehéz és bizonytalan esztendőket kellett az ott élőknek megélni és túlvészelnii a második világháború előtti és utáni évtizedekben, ami sokakat közülük nagyon megviselt, nemegyszer elköltözésre kényszerített vagy tragédiába hajszolt.

Amikor az említett határátkelő hivatalos megnyitása előtt egy-két esztendővel, a második világháború után első alkalommal, ideiglenesen (csupán egy napra) megnyílt a magyar-szlovén határ Pince és Tornyiszentmiklós között, óriási tömeg gyűlt ott össze a környékbeli falvakból. Ha az emlékezetem nem csal, akkor találkoztam először Hutman Lászlóval, az akkor hatvan év körüli tornyiszentmiklói polgárral, aki a korábbi esztendők történéseit elevenítette fel az érdeklődő ismerősök és idegenek számára. Érdekes, élménydús beszéde rögződött emlékezetemben. Utána legalább két évtizedig nem láttam Laci bácsit. Sok évvel később jött az ötlet, hogy a térség történelmének feltárása céljából készített mélyinterjúk keretében vele is elbeszélgessek. A kiváló memóriával rendelkező idős ember, aki akkorra már betöltötte a 85. életévét, a beszélgetés keretében a vidékre jellemző

számos sajátosságra, valamint általános történelmi és egyéni jellegű információra derített fényt. Hutman László az 1956-ban zajló Lenti és Lovászi környéki események fontos szereplője volt, amiért utána szenvedésből és meghurcolásból nem volt hiánya. A vele készített beszélgetés alapján létrejött szociográfiai jellegű írás megjelenését sajnos nem érthette meg. Nyolcvanhat esztendősen, 2017. április 17-én hunyt el.

Summás család gyermeke

Hutman László 1931. március 9-én, anyai ágon tősgyökeres kerkaszentmiklósi családban született, egy meglehetősen szegény família harmadik gyermekeként. Egy évvel később, 1932-ben született még egy gyerek a családban, aki azonban kiskorában meghalt, így hárman maradtak testvérek. A legidősebb közöttük a nővére volt, aki 1928-ban született, László bátyja pedig egy esztendővel nővérük után látta meg a napvilágot.

A huszadik század harmincas éveinek második felében hathónapos summás munkások voltak a szülei, akik, miután összeházasodtak, Baranya megyében a püspöki uradalom birtokain dolgoztak. [Korábban mindketten Tolna megyében vállaltak munkát, ott ismerték meg egymást, miután a Csömödérről származó édesapja László édesanyjának a kerkaszentmiklósi családjába nőszült.]

László a summás életformának köszönhetően már kisgyermekként, négy éven át, a szüleivel fél évig idegen környezetben kényszerült élni. A baranyai Lapáncsa községben, egy Villánytól délre fekvő sváb faluban kezdett 1937-ben elemi iskolába járni, ahol akkor először vállalt munkát a család. Az ott kezdett tanéveket aztán mindig a szülőfalujában folytatta, mivel a summás munka általában az év áprilisától október végéig tartott. Közvetlenül Lapáncs előtt, a tolnai summáséveket követően, a Tornyiszentmiklós-környéki Esterházy-féle birtokon dolgoztak napszámosként a szülei. Édesapja ún. munkásgazda, azaz pallér volt, ami azzal

Hutman László (a kép jobb oldalán) a bátyjával valamikor az 1950-es években

járt, hogy ő toborozta az idénymunkát vállaló embereket a környékbeli zalai falvakból Csörnyeföldétől Dobriig. Az édesapa „rangja” révén szerencsésük volt, mert Baranyában a püspöktől lakást kaptak, azért a család is vele tarthatott, ami a megélhetés szempontjából fontos szempontnak számított. Az idénymunka keretében a tavaszi vetéstől a késő őszi, nemegyszer november elejei kukoricatörésig, minden mezőgazdasági tevékenységet az ún. summások (idénymunkások) végeztek.

A László édesapja által toborzott csoporthoz általában harminc-negyven ember tartozott. Április elején mindig lovas fogattal szállították el őket a murakeresztúri vasútállomásra, ahonnan a pécsi püspökség által értük küldött tehervonat vagonjában utaztak tovább. Hazulról vitték magukkal a munkaeszközt (kapát, kaszát, villát stb.), valamint a szükséges ruhát, így a legtöbbször zsúfolásig megtelt a vagon, amellyel utaztak. A Hutman családból azokban a hónapokban csak László nagyanyja maradt otthon. Késő ősszel mindig ő várta őket haza. Három évig dolgoztak Baranyában, majd a negye-

dik éven a Somogy megyei Kürtöspusztán szolgáltak. László a negyedik osztályt már a szülőfalujában kezdhette, mivel csak rövid időt töltött Somogyban. A négy évig tartó sommás- státus után a szülők sem vállalták tovább az idénymunkát, amit befolyásolt, hogy Lovászi környékén megindult a magyar-amerikai olajtársaság kőolajbányászati tevékenysége, és László édesapja hazai környezetben juthatott munkához.

„A betolakodókat kapával, kaszával és más szerszámmal verték ki”

A harmincas évek második felében az emberek gyakori beszédtemája volt az első világháború utáni állapot, amikor a falu közvetlen környezetében húzták meg az országhatárt. László jól emlékezett a Pincéről származó kettősbirtokosokra, akik a két világháború között szőlő- vagy földművelés céljából rendszeresen jelen voltak a kerkaszentmiklósi faluközösségben. Az 1919 körüli helyi eseményeket illetően az idősebbek gyakorta emlegették, hogy a trianoni határon túlmerészkedő, a környékbeli pin-

cékben és az egyik közeli domb kápolnájában garázdálkodó „szerb” katonákat és más betolakodókat a helybeliek „kapával, kaszával és más szerszámmal verték ki”. László a bátor emberek szerepvállalását hőstettként említette, név szerint a kerkaszentmiklósiak közül Pusztai László, Gerencsér József és Kuklek Gábor neve maradt meg emlékeztében. Az említett kápolnát illetően László elmondta, hogy minkét szomszédos falu, Kerkaszentmiklós és Kútfej (Lovászi) lakosai egyaránt kötődtek hozzá. Az ott megtartott búcsúkra ő jól emlékezett (a magyar tüzérek feltehetően 1945-ben robbantották fel az építményt), hiszen a kerkaszentmiklósi plébánia szertartásai voltak.

Hutman László arra is utalt (ami azért érdekes, mert korábbi kutatásaink során hasonlót nem észleleltünk), hogy a területszerző túlkapásokra vállalkozó délszláv katonákat néhány Pince környéki személy is támogatta, akik – amennyiben nem félreértésről van szó – bizonyára az 1919-es augusztusi események után újonnan betelepülők közé tartozhattak. A kisebbségbe kényszerült, lelkiileg lesújtott Pince környéki magyar lakosság részéről olyasfajta szerepvállalás eléggé elképzelhetetlennek tűnik. Részükről arra vonatkozóan ismerünk példát, hogy 1919 utolsó hónapjaiban az elcsatolt terület visszaszerzése céljából szervezett magyarországi csoportokhoz csatlakoztak.

A mára Tornyiszentmiklós néven teljesen összenőtt és összeforrt két egykori falurész -Kerkaszentmiklós és Lendvaújfalu – két világháború közötti rivalizálására László úgyszintén jól visszaemlékezett. A versengés a sportban, a kulturális rendezvények szervezésekor és egyéb alkalmakkor erőteljesen megnyilvánult. A korábban önálló települések közötti kataszteri határ a mai sportpálya mentén húzódott. Az említett sportlétesítmény területe, mint az egykori Esterházy-féle nagybirtok része, Lendvaújfaluhoz tartozott. Lendvaújfalu utolsó, még önálló falubírója (vezetője) Boa András volt. A két települést 1937-ben egyesítették, azonban a

közöttük fennálló rivalizálás, László szerint, még évtizedekig megmaradt.

A faluban a múlt század első felében nem volt könnyű a megélhetés, hiszen legfeljebb két-három tehetősebb parasztcsalád élt csak ott. Közülük feltehetően a Szakk család volt a leggazdagabb. A többi família három-négy holdas földterületen gazdálkodott, rendkívül szerény körülmények közepette. Lászlónak az volt a véleménye, hogy akkoriban a cselédek nemegyszer könnyebben boldogultak, mint a parasztgazda státussal rendelkezők.

Hutman László fiatal korában volt elég gyerek szülőfaluja iskolájában, mert mind a nyolc osztályban szép számmal volt tanuló. Mivel tanteremmel nem bővelkedtek, ugyanis az iskolában négy helyiség állt csupán rendelkezésre, úgy szervezték meg az oktatást, hogy az első és a második, a harmadik és a negyedik, az ötödik és a hatodik, valamint a hetedik és a nyolcadik osztály tanulói azonos tanteremben tanultak, és ugyanaz a tanító oktatta őket. A tanítók felkészültsége eltérő volt. Akkoriban a mura-közi származású Doklea István volt az igazgató, akire László szívesen emlékezett, mert nagyon élvezte képletes történelemóráit. Az említett igazgató felesége is az iskolában tanított; nagyon rendtartó pedagógus volt. Rajtuk kívül még két-három tanítóra emlékezett. A pedagógusok elhelyezésére önálló épület állt rendelkezésre a paplak mellett.

Elkísérte a magyar katonákat Völgyifalug

Amikor még Baranyában laktak, és az első bécsi döntés alapján sor került a Felvidék déli részének a visszacsatolására Magyarországhoz, László emlékezete szerint az emberek folyamatosan a rádiót hallgatták. Az öröm mellett a félelem is jelentkezett, mivel már érződött a második világháború előszele. Egyesek azért aggódtak, hogy a korabeli csehszlovákiai eseményeknek nem lesznek-e a későbbiek során kellemetlen következményei. László környezetében hasonló félel-

mek merültek fel akkor is, amikor kirobbant a II. világháború, valamint később, amikor Magyarország szerepet vállalt az időközben szétzilálódott Jugoszlávia elleni katonai cselekményben. László nem titkolta, hogy hozzá a német nyelv és a német értékrend közel állt, azért a második világháborús német szerepvállalást, amit utólag egyértelműen elítélt, akkor kevésbé érezte szörnyűnek és károsnak. Az ő esetében a német szimpátia onnan származott, hogy a szülei summás munkavállalása során háromszor fél esztendő a baranyai svábok között élt, és közel került a németajkú emberekhez, azok értékrendjéhez, gondolkodásmódjához.

Hutman László azt is felidézte, hogy a második világháború kirobbanását követően, amikor Hitler megtámadta Lengyelországot, a Magyarországra menekült tömegeből mintegy húsz-harminc, túlnyomórészt zsidó származású személy a tornyiszentmiklósi régi plébániaépületében lelt ideiglenesen menedékre. Pungor György akkori plébános készséggel befogadta őket. A menekültek napközben sportoltak, röplabdáztak a paplak udvarán, éjszakánként azonban csend volt az épület körül, mert akkorra általában továbbmentek. Másnap aztán ismét tele volt az udvar, mert újabb menekültcsoport érkezett. A hazájukat elhagyni kényszerülők zöme a fiatalabb korosztályhoz tartozó értelmiségiek közül került ki. Több hölgnél László arany nyakláncot és más értékes ékszert látott, amiből arra következtetett, hogy tehetősek voltak. A jövevényeknek a helybeliekkel nem volt kapcsolata, mert ők a zárt udvarról nem jöttek ki, mivel csak rövid időt töltöttek a faluban.

Emlékezete szerint már 1940-ben megkezdődött a Magyar-Amerikai Olajipari Rt.¹ kőolaj-kitermelése Lovászi térségében. A vállalatnál László édesapja is munkát kapott.

¹ A Magyar-Amerikai Olajipari Rt. a magyar szénhidrogénbányászat 20. századi fellendülése idején jött létre. 1938. július 18-án alakult az amerikai Standard Oil Company leányvállalataként. Kútfej, Lovászi, Lendvaújfalu és Pusztaszentlászló környékén Zala megyében nagy olajmezők feltárására és felhasználására került sor az említett vállalat, majd később egyéb létesítmények égisze alatt. (Forrás: Wikipédia)

Az első feladatok között szerepelt a tevékenység szempontjából nélkülözhetetlen utak megépítése, amelyek nyomaira még ma is helyenként rábukkanhatunk. Az édesapja időközben elvégezte a fűtőtanfolyamot, úgy később annak megfelelő munkakörben tevékenykedett néhány esztendőn át az említett vállalatnál. A későbbiek során, a háborút követő években is, a térség falvaiból több ezer ember vállalhatott munkát a MAORT-nál. Az akkori viszonyokhoz képest magas bér biztosítása ellenére Lászlót nem vonzotta a kőolaj-kitermelés és az ahhoz kapcsolódó tevékenység, azért az asztalos mesterség kitanulását tűzte ki célul.

Az 1941-es esztendő tavasza örök emlékként élt Hutman László életében. A főutcában lakók, így az ő családjuk is, arra lettek figyelmesek egy vasárnap, hogy nagyon sok magyar katona érkezett Lenti irányából. A gyalogosan felvonuló honvédek sora a templomig terjedt. Az ő házuk előtt is sokan voltak, amikor pihenőt tartottak. Többen heverték az udvaruk előtt, mellettük a szuronyos puskákkal, és beszélgettek az emberekkel, amíg a tisztek a határátkelő körülményeit vizsgálták. Akkor már mindenki tudta, hogy a Muravidék visszacsatolása céljából voltak odavezényelve a katonák. Körülbelül tizenegy óra körül el is indultak Pince irányába. László, érdeklődő kiskamaszként, néhány társával követte őket. Láta, amikor a katonák közül többen bementek az addig jugoszláv oldalon lévő „szerb laktanyába”, amelyet akkorra a délszláv őréség már elhagyott. Ők annyira közel kerültek az épülethez, hogy László be is merészkedett, és láthatta, hogy az ott talált fényképet Petar jugoszláv királyról a magyar katonák összezúzták. Utána a honvédek felsorakozva folytatták útjukat Alsólendva felé.

László elkísérte a magyar katonákat egészen Völgyifaluig. Arra nem emlékezett, hogy díszkapu volt-e építve az út mentén, azonban a süteményből ő is kapott, amivel a helybeliek a katonákat kínálták. Valamennyit időzött Völgyifaluban, és közben beszélgetett a helybeliekkel, majd hazaindult. Út közben találkozott egy daloló pincei csoporttal, akik már Tornyiszentmiklósról

visszafele tartottak, és magyar zászlót lobogtatva ünnepelték a visszacsatolást. Főképpen Horthy Miklóst éltették. László tudomása szerint néhányat közülük 1945-ben a visszaállt jugoszláv hatalom szélsőséges elemei, az említett esemény miatt is, több hónapra elhurcoltak.

Kellemetlen meglepetés várta otthon Lászlót. Az édesapjától nagyon kikapott, mert a szülei nagyon megijedtek, amikor megtudták, hogy a laktanyába is bemenészkedett. Véleményük szerint az akár fel is robbanhatott volna. Továbbá azt is nehezményezték, hogy az időközben megszűnő határon átkelt. Féltették a fiút, mert szerintük azért bántódása lehetett volna.

A visszacsatolást követően hamar visszaállt a közvetlen kapcsolat a települések között. Az autóbuszjárat is létrejött Nagykanizsa és Alsólendva, valamint a távolabbi települések között. Lászlót rendszeresen a Lapat Ignác nevű henteshez küldték hústermékekért a szülei. Általában kerékpárral szokott közlekedni, és több alkalommal Alsólendván is megfordult. Egyszer éppen akkor tartózkodott a városban, amikor egyik, magas katonai rangot viselő Esterházy beszédet tartott ott.

Azokban az években Hutman László nagyon szoros kapcsolatot ápolt a völgyifalui Nemic Lacival, akinek az édesanyja Lendvaújfaluból származott, és akivel később, felnőtt korukban is jó barátságban maradtak.

Többben azokban az években Tornyiszentmiklósról Alsólendvára iratkoztak polgári iskolába. Lászlót is arra ösztönözték, azért 1944-ben néhány napig ott is tartózkodott Gerencsér István barátjával, aki egy évvel korábban került a városba. Santák szabónál lakott azokban a napokban. A szabómester műhelye és a háza az Adovány-csatorna (ma Lendva-patak) menti utcában volt. Santákot a városi nyilas szervezet meghatározó egyéniségeként tartották számon. László alsólendvai továbbtanulási próbálkozására sajnos későn került sor, amikor már ellehetetlenült a politikai helyzet. Az ország

keleti feléből erőteljesen közeledett a front. Ellenséges repülőök átrepülései gyakoriak voltak Alsólendva felett, s miután megszűntették a tanítást, László a tervezett tanulmányait meg sem kezdhette. Abban a néhány napban, amikor a városban tartózkodott, a nevezetes Hadik-múmiát szerencsére megnézte a Szentháromság-kápolnában.

A végsőkig reménykedett a győzelemben...

László a kötelező leventefoglalkozásokat a szülőfalujában látogatta, ahol eleinte Felhalmi tanító végezte a parancsnoki teendőket, majd később a frontról hazatérő Tóth Pál őrmester - aki Lovászból származott - látta el a feladatot. A nyilas időszakot László árnyaltabbnak illusztrálta, mint azt más visszaemlékezők tették. Tornyiszentmiklóson a nyilas pártszervezet vezetője Tóth János asztalos volt. A helyi szervezet megalakulására László egy kellemesen eltöltött teadélután révén emlékezett, amire a rendezvény után került sor. Úgy értékelte, hogy a faluban a nyilas szervezettel akkoriban sokan rokonszenveztek. Főképpen a szegényebb sorsú emberek között vált népszerűvé a párt, mert jobb életkörülményeket ígért, amit német segítségre alapozott.

A következő hónapokban sajnos gyökeresen megváltozott a helyzet. Egyre többen tisztában voltak azzal, hogy Magyarország a vesztes oldalon fejezi be a háborút. A fizikai félelem nőtt az emberekben, mert a front közeledtével rendszeresen erős ágyúdörgést lehetett hallani. Szombathely bombázásakor, a nagy távolság ellenére, fénylett fölöttük az égbolt. Akadtak akkor is olyanok, akik még mindig bíztak a német győzelemben. Főképpen az erőteljes német propagandát terjesztő, mintegy harminc nyelven, magyarul is, megjelenő Signal magazin-jellegű újság hatására. Több ember véleményét hallotta, akik az utolsóig reménykedtek a „német csodában”, hogy „Hitler majd beveti a csodafegyvert”. Mindez Lászlóra is hatással volt, hiszen mindössze tizenégy éves volt akkor. Tekintettel arra, hogy elége

egyoldalú információk jutottak el hozzá, ő is azok közé tartozott, akik még 1945 áprilisában sem zárták ki annak lehetőségét, hogy a világháborúból mégis a németek kerülnek majd ki győztesen. Pedig akkorra már a borospincékbe kényszerültek visszahúzódní.

Akkor történt, amikor megérkeztek a faluba az oroszok, hogy a borospincénél, ahol tartózkodtak, négy magyar katona civil ruhát kért tőlük, majd átöltözve Pince és Völgyifalu irányába lévő erdőség felé távoztak, elhagyva pisztolyt és minden egyéb fegyvert. Akkor már László is belátta, hogy a németek elveszítették a háborút.

Az oroszokról már a megérkezésük előtt rettenetes dolgokat híreszteltek. A feltételezések ténylegesen beigazolódtak, és hamar megtapasztalták agresszív viselkedésüket. Elkoboztak és elloptak Tornyiszentmiklóson mindent, amit csak lehetett. Több helyi férfit, köztük az akkor még fiatal Lászlót is, a közeli utak javítására kötelezték. Amikor egy alkalommal a Dobri-hegyen tartózkodtak, betörték az egyik borpincébe, átlótták a hordót, és a lyukon kifolyó borból kellett nekik a kulacsukat megtölteni az oroszok részére.

Erőszakoskodásra úgyszintén akadt példa a faluban, aminek később válás lett a következménye. Az asszonyok és a lányok a padlásokon és az ólakban rejtőztek el. Megtörtént, hogy az egyik borospincébe rejtőző lányokat megtalálták az oroszok, mivel a padlásról valamilyen folyadék kezdett csorogni a földszinten mulatozó katonák mellé. Az egyik rejtőző lány sajnos nem tudta félelmében visszatartani a vizeletét, ami a veszét okozta. A nagyobb lánynak sikerült elszökni, a kisebbet azonban több orosz katona megerőszkolta. László szállította el a szerencsétlent Lovásziba az orvoshoz.

Csupán egy kedvező dolgot említett László az oroszokkal kapcsolatban. Közvetlenül a háború utáni napokban a jugoszláv oldalról horvátul beszélő emberek lovas-szekerekkel hatoltak be Lovászi környékére azzal a céllal, hogy az olajkutat megkaparintsák. Azt tervezték, hogy elfoglalják az olajtelepet, miután hozzájuk tartozik majd a terület is. Az oroszok azonban kiűzték őket onnan.

Amikor a német és a magyar katonai alakulatok elvonulása után az oroszok megérkeztek a környékre, már mindnyájan sejtették, hogy vissza fog állni a két világháború közötti magyar-jugoszláv határ. Úgy is történt, hiszen 1945 áprilisának első felében az ún. partizánok lezárták a határt. A következő napokban, hetekben nem lehetett átkelni a visszaállított államhatáron. László szerint „akit akkor rajtakaptak, azt lelőtték”. Aztán néhány hónappal később, a szigorú határzár ellenére, már próbálkoztak az emberek a falvak mögötti dombok erdős részein átjutni a másik oldalra. Alsólendván kapható volt több olyan áru, ami a magyarországi oldalon akkor nem. A cukor, a lámpacilinder és az élesztő 1945-ben Magyarországon hiánycikknek számított. A pálinkát azonban a jugoszlávok keresték, azért a magyarországi oldalról azt csempészték oda eladni, és annak az árán vásárolták a szükséges árut.

Egy éjszaka, feltehetően 1946 elején, László is átszökött a jugoszláv oldalra, mivel néhány fontos portékára szüksége volt a családnak. Egyik barátjával látott neki a kalandos útnak. Mivel éjszaka volt, mert akkor könnyebben lehetett észrevétlenül átjutni a határon, meghúzódtak egy völgyifalui család istállójában. Amikor reggel a házbeli felébredtek, és felfedezték őket, nagyon megijedtek. Felszólították őket, hogy azonnal hagyják el az udvart, mert ha a partizánok tudomást szereznek az ottlétükről, mindnyájukat agyonlövök. Nem tehettek mást, mint hogy kora hajnalban elindultak Lendva felé. Útközben sikerült eladni a magukkal vitt pálinkát, így a kapott pénzért vásárolhattak az egyik lendvai boltban. Mikor az árus meggyőződött róla, hogy a magyar oldalról valók, aggódva figyelmeztette őket, hogy nagyon vigyázzanak a visszatéréskor, nehogy a határon agyonlőjék őket. Visszaindulás előtt betértek még a neves Kancsal-vendéglőbe, ahol korábban, a „magyar időben” már néhány-szor megfordultak. A boltban vásárolt árut egy általában kukoricaszedéskor használt tarisznyába kezdte átrakni László, hogy könnyebben cipelhesse majd hazafelé. Közben katonatisztek tértek be a kocsmába. Vagy nyolcan voltak, és magyarul egy szót sem tudtak. László és a barátja nagyon

megijedtek. Attól tartottak, hogy igazoltatják őket, vagy a vásárolt tárgyak eredetét firtatják, azonban – szerencsájukra – nem foglalkoztak velük. Amint lehetett, elhagyták a kocsmát, és nesztelenül visszaindultak. Pincén betértek még Porédusékhoz, ahová a kerkaszentmiklósi Lapat családból származó egyik lány ment korábban férjhez. Ott azt tanácsolták nekik, hogy világoskor ne folytassák az utat a határ felé, hanem majd késő este vagy éjszaka; a családfő a segítségükre lesz az átkelésnél. Amikor este petróleumlámpa fényénél ültek a szobában, bekopogtak a jugoszláv határőrök kutyával. Gyanították, hogy valaki értesítette a katonákat, de szerencsájukra azok sem igazoltatták őket. Éjfél utáni egy órakor, holdfénynél, a Zanda-dűlőn át, havas terepen tették meg az utat az „újfalusi” dombokig.

László emlékezete szerint 1945 után mindkét oldalról gyakori volt az illegális határátlépés. Leginkább családlátogatás, csempészség vagy vásárlás céljából történt ez, majd később fokozatosan csökkent, mert mindkét oldalon erősödött az ellenőrzés szigora. A hivatalos határátlépésre, ha körülményesen is, egy-két évig még volt példa, bár annak engedélyeztetése rendkívül bonyolult eljárással járt. A jugoszláv oldalon, László szerint, gyorsabban konszolidálódott az helyzet, mint Magyarországon. Erre a különböző árucikkek beszerezhetősége alapján következtetett. A jugoszláv-magyar konfliktus kirobbanása után, 1948 végétől a határ két oldalát teljesen elszigetelték egymástól. Tornyiszentmiklós és Pince között is megépült a „vasfüggöny”.

„Kifeszült a vasfüggöny”

HutmanLászló az egyik helybeli asztalosmesternél volt inas, és amikor kitanulta a mesterséget, egy ideig segédként dolgozott mestere műhelyében. Később, néhány hónapon át, a motorszerelőknél vállalt munkát, majd 1951 és 1953 között sorkatonai kötelezettségét teljesítette Nyíregyházán és Karcagon.

A hadseregben eltöltött időszak kezdetéről elmesélte, hogy akkoriban szokás volt a bevonulás után mindenkinek önéletrajzot írni. László őszintén leírta addigi életének jellemzőit, egyebek mellett azt is, hogy már gyermekkorában, szülei idénymunkája idején, megtapasztalta a megélhetési nehézségeket. Ezzel, vagy netán valami mással, felkelthette a felettesei figyelmét, mert igéretes kádernak minősítették, és ösztönözték beiratkozását a tiszti iskolába.

Az „előrelépés” akkoriban azzal járt, hogy az illető belépett a kommunista pártba. Az arra irányuló folyamatos unszolásra László azt válaszolta, hogy csak akkor léphetne be a kommunista pártba, ha bírná a szülei beleegyezését. A párttitkár invitálta, hogy azonnal írjon levelet a szüleinek, amit ő meg is tett. A levélírással valójában kibúvót keresett, mert nem hitt a kommunista elvekben. Közvetlenül a háború utáni időszakban már megtapasztalta az „új rendszer”, főképpen az ÁVÓ előidézte borzalmakat. Amellett a családja, különösképpen az édesanyja, igencsak vallásos volt. Mivel a felkérésre határozottan visszautasító választ sorkatonaként nem adhatott, formálisan kérte a család véleményét. Édesanyja válaszlevele hamar megérkezett, amelyben közölte a fiával, hogy ha belép a kommunista pártba, az „ő küszöbét többé át nem lépheti”. A párttitkár már elolvasta a levelet, mielőtt azt László kézhez kapta, és nagyon feldühítette. Akkoriban gyakori és köztudott jelenség volt a felettesek visszaélése, Lászlónak mégis nagyon rosszul esett a levelének felbontása, ami ellen nyilvánosan tiltakozott. Határozott fellépése nem volt a tisztek kedvére, nagyobb gond szerencsére mégsem keletkezett belőle.

Mivel nem vállalta a tiszti képzést, és a pártba sem akart belépni, felettesei az alakulat fekete bárányának tekintették. Feltehetően munkaszolgálatra akarták elküldeni, amire azért nem került sor, mert az egyik kedves autóméchanikus ismerőse – miután felismerte bizonytalan helyzetét – beaján-

lotta motorszereelő-képzésre. Mielőtt nyilvánosan döntöttek volna a sorsáról, Lászlót áthelyezték Nyíregyházára. Ott töltötte le a sorkatonaság hátralevő idejét. Leszerelése után visszatért az eredeti szakmájához, az asztalosmesterséghez, majd néhány év után önálló iparosként tevékenykedett.

Amikor László katona volt, akkor zajlott Tornyiszentmiklós térségében a jugoszlávok elleni határ menti védelmi rendszer kiépítése. Épültek a bunkerok, a védelmi állások, valamint a határ mentén „kifeszült a vasfüggöny”. Létrejött a teljes határzár. A magyarországi oldalon a határsáv mentén szögesdrót húzódott, valamint sok ezer taposóaknát helyeztek el. A magyar-jugoszláv konfliktus legszörnyűbb időszaka volt az: a határ menti falvak élete teljesen megtorpant, az ott élő lakosság a hidegháborús hangulat martaléka lett. Amikor László leszerelt, mindezzel szembetalálta magát. Jól emlékezett rá, hogy a határ mentén rendszeresen lovas ávosok portyáztak.

A határőrség céljait szolgálta akkoriban az egykori lendvaújfalvai Eszterházy-féle kastély épülete is, amelyben korábban, a második világháború végéig, az uradalmi erdőkért felelős erdőmérnök lakott. Mivel a felduzzasztott határőrállomány számára a lendvaújfalvai és a lovászi laktanyákban nem volt elegendő hely, a katonák elhelyezésére az említett kastélyt is lefoglalták.

László azt is felidézte, hogy közvetlenül a második világháború után az akkori hatalom egy székely származású embert nevezett ki tornyiszentmiklósi tanácsosnak, aki a családjával az említett kastélyban lakott. Meglehetősen gyenge képessége miatt azonban kevésbé élvezte a helybéli emberek rokonszenvét.

Az ötvenes évek első felében a határ két oldalára rekedt családtagok semmilyen kapcsolatot nem ápolhattak egymással. László jól emlékezett arra, hogy azokat a családokat, amelyeknek rokona volt a jugoszláv oldalon, rendszeresen megfigyelték. Amellett az ÁVÓ több személyt kémkedésre kényszerített. Volt egy muraközi származású ismerő-

se, aki Murarátkán élt. Őt is arra kényszerítették, hogy kémkedjen a jugoszláv oldalon. Többször megverték a szerencsétlent, de nem állt kötélnek. Mindenki azonban nem bírta annyira a sanyargatást, és többen – kényszerből – elvállalták a sajátos „küldetést”. Nem csak a jugoszláv oldalon kellett nekik kémkedni, hanem sokuknak a saját szomszédjáról és a barátjáról is jelenteni kellett a pártközpontba.

Ha a hatalmon levők bármilyen okból féltek vagy tartottak valakitől, arra „biztosan ráállítottak valakit”. László nem kényszerült kémkedésre. Arról azonban beszélt, hogy olyanok is voltak a „jelentgetők” között, akik érdekből vállalták el a becstelen feladatot. Tornyiszentmiklóson meglehetősen sokan voltak ilyenek, azért László több helyi embert a későbbi évtizedekben megbízhatatlannak tekintett. Őt feltehetően többen is megfigyelték, sőt – véleménye szerint – mindenkiről, aki róla jelentgetett, bizonyára sejtelve sem volt.

Azok a családok, amelyek közül valaki a „titói” oldalról származott, vagy az ott élőkkel szorosabb kapcsolatot ápoltak a múltban, még inkább ráfizettek. Több famíliát kitelepítettek a faluból, többek között László komáját a családjával, valamint a Pincéről származó Lapat mészáros családját, Gyurán kocsmárost és másokat.

A település lakói, valamint azok is, akik a határ menti falvakból származtak, de már másutt éltek, sokszorosan megszenvedték a korabeli pártállam kreálta állapotot. László nővére, aki Zalagyömörőre ment férjhez, az 1950-es évek első felében sajnos nem látogathatott haza, mert Tornyiszentmiklós a határsávban volt, ahol rendkívül szigorú szabályok uralkodtak. Az említett sávban mozgáskorlátozás volt érvényben. Csak később, amikor valamennyire már enyhült a helyzet, és alábbhagyott a magyar-jugoszláv ellentét, jöhetett hozzájuk látogatóba, de akkor is elég körülményesen. A nővérehez hasonló, sőt még súlyosabb esetekre is számtalanszor sor került akkoriban.

Az 1956-os forradalmi események főszereplői között

Hutman László életében 1956 sajátos mérőföldkő volt. Az édesanyja, aki a Szabad Európa-rádió lelkes hallgatója volt, már 1956. október 23-án értesült a pesti eseményekről. Az édesapja hívta fel egyik reggel (feltehetően október 26-án) László figyelmét a legfrissebb eseményekre, amikor ő motorkerékpárjával éppen Lovásziba indult, ahol a menyasszonya (aki később a felesége lett) egy konyhaüzemben dolgozott. A pesti események hatására, amit a vidéken is forradalomnak minősítettek, a kőolaj-bányászati vállalat nagyszámú munkástömege (főképpen a bányászok) mozgolódni kezdett. László is közéjük „csapódott”, mégpedig a legaktívabb csoportokhoz.

Az egyik legelvhűbb helyi kommunista párttag szobájában talált Lenint, Sztálint és Rákosit ábrázoló képeket leszedették az illetővel a falról. László úgy illusztrálta az eseményt, hogy „az öreget tisztába tettük”, ami azt jelentette, hogy közölték vele a valós tényeket, majd saját magának kellett leagatni a képeket a falról. Utána összetörték a képeket az illetővel, de fizikailag nem bántalmazták. Az egyik képre nem akart rálépni, azt László tette meg helyette. Utána ott volt a felvonuló tömegben; ott hallott a Sztálin – szobor eltávolításáról, majd motorkerékpárjával Lentibe sietett, mert sejtette, hogy ott is zajlanak már az események. Azokban a napokban nagyon felingerelt hangulat volt mindenütt az országban, a legtávolabbi vidéki településeken is. Néhány lenti társával László folyamatosan véleményt cserélt a kialakult helyzetről. A szerveződésről, melynek hiányosságai is voltak, hat évtized távlatából úgy nyilatkozott, hogy a tágabb földrajzi térség egyik fontos forradalmi megnyilvánulása volt, a forradalmi megmozdulást irányító csoport pedig a progresszív erők meghatározó sejtjének bizonyult.

Amikorra László megérkezett Lentibe, ott is feszült volt már a hangulat. A település központjában az egykori Centrum Áruház és a templom között álló – a „gépállomás

tiszteletére” állított és az egypártrendszer szimbolizáló emlékmű – ledöntésénél ő is közreműködött. Első próbálkozásra egy autóbusszal próbálták elmozdítani a helyéről az emlékművet, azonban nem jártak sikerrel. Aztán valahonnan előkerült egy nagy úthenger-szerű munkagép, amely sikeresen végrehajtotta a feladatot. Ott ismerte meg László az akkori lenti ügyészt, aki eleinte – bizonyára a tisztségét féltve – tétovázott, majd a tényleges erőviszonyokat látva olyasmit mondott, hogy „csak tegyék”. Az illető később, 1956. november 4-e után, az ország elhagyására kényszerült.

Közben Lenti főterén olyan információk terjedtek, hogy az egyetemistákból összetevődő katonai egységet bezárták a zajdai laktanya fogdájaiba. Közismert volt, hogy a korabeli rendszerrel kevésbé szimpatizáló értelmiségiek és egyetemi hallgatók egy részét, „ideológiai átforgatás” céljából, a „néphadseregben” az egyik legszigorúbb helyszínnek számító Lentibe „száműzték”. A fellázadt tömeg elindult a település központjából Zajdára, hogy kiszabadítsa a fogvatartottakat. Csatlakoztak hozzájuk az időközben teherautóval beszállított lovászi bányászok is. A felkelők akkor már jelentős erőt képviseltek. Amikor a laktanyához értek, szuronyos puskákkal felsorakozott katonákkal találták magukat szemben. László az elsők között tiltakozott a kaszárnya kerítésénél. Követelték, hogy nyissák ki a kaput. Egy ezredes határozottan megparancsolta nekik, hogy távozzanak el onnan, de ők nem tágtottak. Közben, a forradalmi jellegű szólamok hatására, a hangulat még feszültebbé vált, és folyamatosan szaporodott az egyetemista katonák kiengedését követelők száma a kaszárnya előtt.

A zajdai laktanya tisztikara felismerhette a helyzetet, és bizonyára azzal a céllal, hogy enyhítsen a felvonuló tömeg hevén, tárgyalás céljából, öt katonaviselt személy számára engedélyezte a belépést a laktanya területére. Hutman László a kiválasztottak között volt.

A beszélgetés elején ismertették a legfontosabb követeléseiket. Határozottan követelték az egyetemisták kiengedését a fogdából, valamint a vörös csillag eltávolítását az épületről és a katonasapkákról. A laktnya parancsnoka konzultált a tisztársaival. Több ízben visszavonultak és beszélgettek egymás között. Végül győzött a józan ész, és a parancsnok jelezte, hogy eleget tesznek a követeléseknek. A bejelentés után László és a társai elégedetten hagyták el a laktanya területét. A kerítésen kívül ujjongva fogadta őket a tömeg. A tisztikar betartotta ígéretét. Már az udvaron elrendelte a parancsnok a tiszteknek, altiszteknek és katonáknak, hogy távolítsák el ruházatukról a vörös csillagot. Elsőként ő maga vált meg az ellen-szenvenné vált szimbólumtól.

A vörös csillag eltávolítása után László számára meglepő esemény történt. A katonák a puskákat a kőkerítésnek támasztották, elhagyták a laktanya területét, és gyalog elindultak hosszú menetben, „mint a hangyák” a vasútállomásokra: Zalaegerszeg, Budapest valamint Lenti irányába. A rendkívüli esemény után László és társai bementek a laktanyába, mert meg akartak győződni róla, hogy a fogvatartottakat is kiengedték-e. Kiderült, hogy azokat feltehetően már a tárgyalások alatt a hátsó kijáratnál szabadon engedték. László a kaszárnyaudvaron „belebotlott” egy akadékoskodó századosba, akit – ahogy elmondta – „becsületesen megrázott”.

Miközben Lovásziban és Lentiben zajlottak az események, Tornyiszentmiklóson is volt mozgolódás és felvonulás. Azokon László közvetlenül nem vett részt, mert az említett két helyszínen tartózkodott. Másoktól azonban hallotta, hogy Tornyiszentmiklóson néhányan kihasználták a „zűrnavart”, és az őket terhelő adóíveket elégették.

„Hol jártál te mocskos disznó, már minde- nütt kerestünk”

Amikor 1956. november 4-én megkezdődött a szovjet invázió, László motorkerékpárjával akkor is éppen Lentibe érkezett. Úgy fogalmazott, hogy „rendszeresen küldeté-

sei voltak azokban a napokban”. A lenti vasútállomáshoz vezető útkereszteződésben szembesült az új helyzettel. Ott találkozott a gumikerekes szovjet harckocsikkal. Azonnal megfordult, és sietve visszaindult Lovászi felé, azonban követték. A máhomfai kanyarban sikerült kitérnie előlük. Amikor annyira előre ért, hogy már nem láthatták, akkor rejtette el egy árokban a kézigránátokat, amelyek nála voltak. A gránátokat két telefonszerelő katonától kapta, akik elárulták neki, hogy a határőrség kanizsai kerületi parancsnoka, Csillag őrnagy, valamint Palkó párttitkár miként szöktek át Pincénél a jugoszláv oldalra. Az említett eseménynek a jugoszláv oldalon is említésre méltó viszszhangja volt.

László két-három nappal később kereste a társait, akik közül, a megtorlástól való félelem hatására, néhányan már elhagyták az országot. A korábban említett lenti ügyész mellett egy Filó bácsiként emlegetett személy (akinek feltehetően szállodája és kocsmája volt Lentiben), valamint Bördén Béla, Süket Győző és mások is távoztak. A legtöbben közülük később Svájcban telepedtek le. László cserbenhagyottnak érezhette volna magát, azonban akkor nem gondolta úgy, mivel tudta, hogy mindenki a „saját bőrét menti”. A gond az volt, hogy a szovjet hadsereg visszatérése után még kapcsolatot sem tudott velük teremteni. Azt azonban sejtette, hogy őt is keresni fogják, azért szökést tervezett. Az édesapjával, aki egyetértett vele, mert tudta, hogy a forradalmi szerepvállalásáért akár halálra is ítélik, elindultak a jugoszláv-magyar határ felé, favágást színélve. A bánatos édesanyja marasztalása ellenére László úgy ment el hazulról, hogy Jugoszláviába távozik. Elment egészen a pincai szőlőig. Már csak át kellett volna neki osonni a jugoszláv oldalra, ahogy azt akkoriban több százan tették, azonban a döntő pillanatban a szomorkodó édesanyjára gondolt, és megtorpant. Nem bírta elhagyni az országot.

Utána egy ideig otthon bujkált. Állandóan változtatta a tartózkodási helyét, azonban nem bírta hosszan a bizonytalanságot, mert tudta, hogy a családját zaklatják. Édesanyja közben hívta haza levélben, aminek a tartalmát a „belügyesek” elolvasták. A kockázat ellenére végül úgy döntött, hogy autóbusszal hazaindul. A szülőházba már nem mehetett, mert amikor az autóbusz elhajtott az udvaruk előtt, az édesanyja intett neki, hogy ne szálljon le a járműről. Már várták az ávosok. Továbbutazott Lovásziba, annak ellenére, hogy tisztában volt vele, nem hagyják megszökni. Utánamentek, és amikor a szomszédos faluban leszállt az autóbusról, letartóztatták. Annyi ideje még volt, hogy a kocsmában rendelt szendvicset és fröccsöt. A fröccsöt megitta, a szendvicset azonban alig kezdhette el fogyasztani, amikor az ávosok minden oldalról körülvették.

Kilátástalan helyzetében kért még egy fröccsöt, és azt is elfogyasztotta. László többször hangsúlyozta, hogy nagyon tartott tőle, azért rendkívül szigorú bánásmódban részesült. Tizennégyen kísérték a helyi rendőrállomásra. Az egyik letartóztatója, aki tiszti rangban volt, ismerte. Úgy fogadta Lászlót, hogy „hol jártál te mocskos disznó, már mindenütt kerestünk”. A pénzt, ami nála volt, elvették tőle és elitták, őt pedig bezárták egy sötét kamrába, ahol egy éjszakát töltött. Nagyobb verést nem szenvedett, csupán Letenyén csattant egy-két pofon az arcán.

Hutman Lászlót, forradalmi tevékenysége mellett, kémkedéssel is vádolták. A jugoszlávokkal és németekkel hozták összefüggésbe, amiből semmi nem volt igaz. Arra, hogy egykori társait kiadja, különösebben nem kényszerítették. Egyrészt tudták, hogy azt nehezen sajtolnák ki belőle, másrészt, valószínűleg nem hittek neki. Valamiért azonban nagyon félték tőle. Néhányan, köztük egy volt zajdai katonatiszt is, vallottak ellene. Az eljárás után börtönbüntetés következett. Emlékezte szerint 1957. március 9-én szállították Kistarcsára, ahol egy esztendeig volt bezárva.

Amikor hazatért Kistarcsáról, két hétig Zalaegerszegen szigorú rendőrségi felügyelet alatt tartották. Úgy gondolta, hogy bírósági tárgyalással folytatódik majd az ügye, mivel a Lovásziban „elkövetett bűnei” miatt néhány helyi pártember a szocializmus megdöntésével vádolta, azonban nem lett belőle semmi. Ennek ellenére, ítélet nélkül, további tizen-nyolc hónapig szigorú házi őrizetben volt otthon, állandó rendőrfelügyelet mellett. A lakásból ki sem mehetett. A háziőrizet 1959 végéig tartott, de László életében a sanyargatások azt követően sem múltak el. Folyamatosan megfigyelték, mert még mindig nagyon félték tőle. Az volt a legnehezebb számára, hogy akadályozták a munkavállalásnál. Zalaegerszegről és máshonnan is keresték, mert igényelték volna a szaktudását, azonban a hatóság a munkavállalást mindig megakadályozta.

Csak később, több próbálkozás után, Nagykanizsán vállalhatott munkát, körülményes eljárást követően. Egyik katonapajtása, a szeptekeri sváb származású Mór Béla szerencsére segített neki. Ő javasolta Lászlót egyik maszek vállalkozónak. Ott nem kérték a személyigazolványát, és nem derült ki, hogy folyamatos rendőri felügyelet alatt volt. Később, amikor már enyhült a megfigyelése, és szabadabban mozoghatott, kedvezőbb munkahelyre került. Teljesen békében azonban később sem hagyták. Kisebb kellemetlenségek utána is adódtak az életében.

László több évtized után is vallotta, hogy sanyargatása összefüggött az 1956-ban betöltött szerepével. Bő negyed századon át rendszeresen megfigyelték, és nehezítették az életét. Csak a nyolcvanas években javult valamennyire a helyzete. Szomorkásan nyugtázta, hogy a meghurcolása a családjára is kihatott. Sajnos a szerettei nem kaphatták meg tőle mindazt, amit szeretett és tudott volna nekik nyújtani. Az nagyon bántotta!

(Az írás alapját képező beszélgetés 2015. március 25-én készült Tornyiszentmiklóson.)